

Spiegeltje, spiegeltje aan de wand... waar zitten de ouderen in het politieke land?⁽¹⁾

Renaat Vandevelde

2002. De Belgische anti-discriminatiewet is geboren. Ook leeftijd werd in deze wet - naast ondermeer ras, geslacht, etniciteit en handicap - mee in het bad getrokken. Het Centrum voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding zal dus zijn handen vol hebben. De controle op het naleven van genoemde wet beslaat vele domeinen. Op de webstek van het Nederlandse Landelijk Bureau voor Leeftijdscriminatie zet men ze op een rijtje: arbeid, wonen, gezondheidszorg, onderwijs, goederen en diensten, mobiliteit, vrijetijdsbesteding en beeldvorming. *De gids op maatschappelijk gebied* wijdde er in een themanummer (september 2003) ook uitvoerig aandacht aan. Ook daar passeerden heel wat thema's de revue. Over junioren, senioren en medioren...

Wat opvalt, is dat de politieke besluitvorming op voornoemde *website* en in voornoemd nummer ontbreekt. Wordt het uitgangspunt dat ouderen ook op een gelijkwaardige voet meebeslissen over problemen die hun rechtstreeks aanbelangen niet langer als heilzaam aanzien? Of wordt de ongelijke toegang van ouderen (en ook jongeren) tot het politieke forum niet als een discriminatie ervaren, want verantwoord te noemen en maatschappelijk aanvaard? Kortom, leeftijdsdiscriminatie op het politieke domein: geen twistpunt? Want alhoewel ouderen zo goed als afwezig zijn in de Belgische parlementen zijn ze niet genoodzaakt zich door leeftijdsgenoten te laten vertegenwoordigen. Of toch een twistpunt? Want vrouwen moeten zich niet door vrouwen laten vertegenwoordigen, jongeren

niet door jongeren, West-Vlamingen kunnen hun vertrouwen schenken aan Antwerpse volksvertegenwoordigers enzovoort (Geeroms, 2000). Anders gezegd, wordt het maatschappelijk aanvaard dat het parlement niet langer een (representatieve) afspiegeling is van de bevolking?

Renaat Vandevelde is stafmedewerker op de studiedienst van de Kristelijke Beweging van Gepensioneerden (KBG).

OUDER WORDEN: PROCES VAN UITSLUITING INZAKE PARTICIPATIE

Stereotypering en veralgemening liggen vaak aan de grondslag van discriminatie. Bijgevolg krijgen mensen een etiket opgespeld en daarmee gepaard gaande kenmerken, die de werkelijkheid vaak oneer aandoen. Stereotypering en maatschappelijke tendensen hebben ook geleid tot een systematische uitsluiting van de oudere leeftijdscategorieën bij de politieke vertegenwoordiging. De ontstane discriminatie kan het gevolg zijn van een (onbewust) maatschappelijk gewijzigde beeldvorming inzake ouderdom (Jong is *in*, oud is *out*). Ontleend aan Margaret Mead, onze samenleving is geëvolueerd van een post- naar een prefiguratieve cultuur. In het eerste cultuurpatroon waren de ouderen - door hun geaccumuleerde levenswijsheid - de belangrijkste referenten. Een prefiguratieve cultuur richt zich op de jongeren. Die lijken het best gewaand tegen een onzekere toekomst (Thijssen, 2003).

De omvorming van een post-naar een prefiguratieve cultuur komt ook tot uiting in de samenstelling van de Belgische Kamer en Senaat. Vlak na de Tweede Wereldoorlog waren de 65-plussers in (meer dan) representatieve getale aanwezig in de Belgische parlementen. Aan die trend is met de jaren een einde gekomen. In 1999 stellen we vast dat 65-plussers ook uitblinken: in absentisme. In de uitstoot van ouderen botsen we echter wel op twee wetmatigheden. Ten eerste, hoe hoger het politiek gewicht van een orgaan, des te makkelijker ouderen worden uitgesloten. Ten tweede, hoe dichter het beleidsniveau

bij de burger staat, hoe groter het aandeel van de ouderen (Truyers, 1994). Maar dat neemt niet weg dat deze wetmatigheden zelden tot helemaal niet opgaan voor 65-plussers.

Jaartal	% 65+ in Belgische bevolking	% 65+ in Kamer	% 65+ in Senaat
1947	10,7%	10,37%	29,90%
1970	15,50%	6,13%	24,7%
1981	14,38%	1,88%	11,6%
1988	14,61%	2,83%	15,3%
1999	16,62%	0,07%	0%

Bron: OOK, *Beleidsparticipatie van ouderen in Vlaanderen*, 2000, p. 16-17.

Renaat Vandeveld

De politiek is in een paradoxale situatie aanbeland: het aandeel van ouderen in de bevolking neemt toe, het aantal oudere politieke mandatarissen neemt af. ”

In een halve eeuw zijn 65-plussers parlementair monddood gemaakt. Tengevolge van uitsluitingsmechanismen die decennia geleden niet als een discriminatie ervaren werden. De desintegratie was gerontologisch gelegitimeerd vanuit de desengagementtheorie (Cumming & Henry, 1961). Het proces van ouder worden liet zich hierin kenmerken door de wederzijdse terugtrekking van mens en samenleving. Doordat de oudere mens zich losmaakte van de sociale omgeving, bereidde hij of zij zich voor op de naderende dood (de vertegenwoordiger van het totale desengagement). Actief blijven op oude leeftijd werd afgewezen en het pensioen was de geïnstitutionaliseerde toelating tot desengagement. Het wegwerken van ouderen uit het economische, sociale en politieke leven was aldus gelegitimeerd (Geerts, 2000).

Deze gang van zaken werd in de jaren '70 en '80 nog versterkt. De economische crisis leidde ertoe dat de overheid de vervroegde pensionering ging aanmoedigen (in het licht van de jeugdwerkloosheid). Er vond dan ook een substantiële verlaging plaats van de effectieve pensioenleeftijd. Ondertussen onderging het politiek mandaat ook een langzame professionaliseringstendens. Het politiek 'bedrijf' en zijn politiek 'personeel'... geen toevallige woordkeuzen. Want

Renaat Vandevelde

Het OOK was de integratie van de oudere in de bestaande politieke partijen genegen.

”

politiek bedrijven is zonder meer een professioneel gegeven geworden dat steeds meer de evolutie van het arbeidsproces ging volgen. Als werknemers dus geacht worden hun loopbaan te beëindigen op een bepaalde leeftijd, werd dat van de beroepspoliticus (minister, parlementslid, burgemeester enzovoort) eveneens verwacht (Smeets, 1994). Getuige de samenstelling van de regeringen. In juni 1968 telde de regering-Gaston Eyskens negen zestigers, dertien vijftigers en slechts zes veertigers. Rond 1980 zijn zestigers zeer schaars, de vijftigers en de veertigers zijn goed vertegenwoordigd (Huyse, 1986). En drie decennia later zien we nog steeds een verjongde regering waarin voornamelijk de veertigers de kroon spannen. Verhofstadt I telt elf veertigers, vijf vijftigers en één prille zestiger.

Aan die politiek van vervroegde pensionering kwam evenwel een eind toen de overheid zich begon te realiseren welke consequenties daaruit voortvloeiden voor het evenwicht van de socialezekerheidsbegroting. In het kader van de actieve welvaartsstaat. De roep om het arbeidspotentieel van de oudere werknemers opnieuw te benutten, klinkt de laatste decennia erg luid. In die optiek stellen politici voor

dat mensen ook na hun 65ste onbeperkt moeten kunnen bijverdienen. Vraag is dan: zijn ze ook voorstander van het professioneel aan politiek doen na die leeftijd? De samenstelling van Verhofstadt I lijkt daar alvast niet van te getuigen.

JAREN '90 OUDEREN ROEREN ZICH...

Het stereotype van de desengagementtheorie gaat niet langer op. Ouderen zijn rijker, fitter en

mondiger geworden. Na een leven van hard labuur hadden de gepensioneerden in de jaren '50 nood aan eenvoudige ontmoetingsmomenten. Daar kwam stilaan verandering in. In het begin van de jaren '90 kwamen ouderenorganisaties aanzetten die lak hadden aan maatschappelijke betutteling en elke vorm van leeftijdsdiscriminatie contesteerden. De afwezigheid van ouderen op het politieke domein werd fel bekritiseerd. En in 1994 haalde de ouderenpartij Waardig Ouder Worden 3,5% van de stemmen in het licht van de Europese verkiezingen. Bij de parlementsverkiezingen van 1999 viel er van WOW geen teken van leven meer te bespeuren.

Die nieuwe ouderenbewegingen blijven veeleer een marginaal fenomeen en WOW stierf een stille dood. Mogelijk is dat heengaan voor een stuk te wijten aan de georganiseerde seniorenwereld die zich in de schoot van het toen opgerichte OOK (Ouderen Overlegcomité: de koepelvereniging van ouderenorganisaties) fel kantte tegen een ouderenpartij. Diens punten van kritiek. Ten eerste, het ouderenbelang is een te eng programmapunt en leeftijd een te beperkt bindmiddel. Ten tweede, een ouderenpartij ontkracht de

tegenstellingen tussen verschillende strekkingen en klassen niet. Een zestigjarige met een bestaansminimum heeft andere belangen dan een zestigjarige rentenier. Ten derde, een ouderenpartij leek de intergenerationale solidariteit op losse schroeven te zetten. In het kader van de repartitietechniek zijn de ouderen voor de betaling van hun pensioenen afhankelijk van de jongere actieve bevolkingsgroep. Ten slotte, een politieke ouderenpartij leidt tot een toenemende verkaveling van de politieke besluitvorming. Kortom, het OOK was geen voorstander van een apartheidspolitiek die zich vroeg of laat tegen de ouderen zelf kon keren. Daarentegen was het de integratie van de oudere in de bestaande politieke partijen genegen (Smeets, 1994).

Ondanks zijn verzet tegen een *one issue*-ouderenpartij, stelde het OOK eveneens de leeftijdsdiscriminatie aan de kaak. In zijn 10-punten-programma van 1993 pleitte het OOK voor het opheffen van de leeftijdsgrens voor politieke mandaten en voor het plaatsen van deskundige senioren op de verkiezingslijsten. Deze eisen betekenden een duidelijke vingerwijzing voor de aan de ouderenorganisaties gelieerde politieke partijen.

ER WAS EENS EEN LEEFTIJDGREN...

De partijen voelden zich duidelijk aangesproken. Maar tussen wenselijkheid en feitelijkheid gaapt vaak een diepe kloof. Sommige partijen leken in het begin van de jaren '90 niet zomaar geneigd van de leeftijdsgrenzen af te stappen. De SP behoudt de statutaire leeftijdsgrens voor een politiek mandaat op

65 jaar tot in 1992. Dan voert ze een 'symbolische' ingreep door: het partijbureau kon voortaan bij eenvoudige meerderheid eenmalige afwijkingen toestaan. Maar voor een verdere versoepeling is het wachten tot november 2002. Onder het voorzitterschap van Patrick Janssens verdwijnt de leeftijdsgrens uit de statuten.

Renaat Vandevelde

Vernieuwing en verjonging worden al te gemakkelijk met mekaar vereenzelvigd.

”

Op 20 april 1991 vormde de leeftijdsgrens de rode draad van het CVP-congres *Over jong en oud, leeftijd kent geen grenzen*. Daar werd beslist dat voor nieuwe mandatarissen geen leeftijdsgrens geldt, maar voor reeds verkozen 65-plussers wel. Twee jaar later maakt de CVP komaf met de leeftijdsgrens. Uitvoerende mandaten worden echter wel beperkt in de tijd. Wie na twee volle ambtstermijnen op eenzelfde bestuursniveau weer kandidaat wil zijn en inmiddels 65 jaar is geworden, moet in het partijbestuur een tweederdemeerderheid achter zijn of haar naam krijgen. Binnen Agalev en VLD lijkt de statutaire leeftijdsafbakening voor minder problemen te zorgen: de respectieve statuten vermelden geen leeftijdsgrenzen (Van Den Heuvel, 2001).

DE 'POST'- LEEFTIJDGRENSPERIODE

De statutaire leeftijdsgrenzen behoren tot een nabij verleden. Betekent dit nu dat ouderen zich hebben verzekerd van een structurele aanwezigheid in de politiek?

Hier volgt de proef op de som. In dit verband analyseren we bij wijze van voorbeeld de kandidaten van de federale verkiezingen van 18 mei 2003 voor het Vlaams Gewest (Fiers & Noppe, 2003).

	Bevolking van het Vlaams Gewest van 20 jaar & ouder		De kandidaten	
	Fi	%	Fi	%
20 tot 29 jaar	737.175	15,95	135	11,92
30 tot 39 jaar	906.246	19,61	269	23,74
40 tot 49 jaar	901.572	19,51	376	33,19
50 tot 59 jaar	744.841	16,13	240	21,18
59-plussers	1.331.661	28,81	113	9,97
Totaal	4.621.495	100,00	1.133	100,00

Bron: Fiers, S. & Noppe, J., Afdeling Politologie KU Leuven

Meteen ontstaat een zicht op de spreiding van de kandidaten over de verschillende partijen. De dertigers (23,74%) en de veertigers (33,19%) gaan met de meeste kruimels lopen. Iets meer dan één op vijf is tussen de 50 en de 59. Deze leeftijdsgroepen lijken in vergelijking met de Vlaamse bevolking duidelijk oververtegenwoordigd. Jongeren en ouderen zijn slechter af. Een kleine 12% van de kandidaten is twintiger en iets minder dan 10% is zestig jaar en ouder. Beide leeftijdscategorieën zijn ondervertegenwoordigd (Fiers & Noppe, 2003).

En hoe zit het nu met de 65-plussers? De tabel verduidelijkt de ondervertegenwoordiging van jongeren en ouderen, maar geenszins of het afschaffen van de statutaire leeftijdsgrenzen effectief is gebleken. Een overzicht van de vijftien oudste kandidaten bij de parlementsverkiezingen leert ons dat de oudste kandidaat 78 jaar was, gevolgd door een 76- en een 74-jarige. En op de vijftiende plaats verschijnt een 70-jarige. Het Vlaams Blok is het best vertegenwoordigd in deze

lijst met zes kandidaten, gevolgd door CD&V met vijf. Ten slotte volgt de VLD met twee kandidaten. SP.a-Spirit en N-VA moeten het met één kandidaat stellen (Fiers, S. & Noppe, J., Afdeling Politologie KU Leuven).

MOGELIJKE POLITIEK-INHERENTE, IMPLICIETE OORZAKEN VAN LEEFTIJDSDISCRIMINATIE

De 65-plussers hebben dus een plaats weten te veroveren op de verkiezingslijsten. Ondanks de ondervertegenwoordiging zouden we kunnen besluiten dat met het afschaffen van de statutaire leeftijdsgrenzen een eind gekomen is aan leeftijdsdiscriminatie. De realiteit is echter minder eenduidig. Leeftijdsdiscriminatie kan ook in een meer impliciete gedaante op de voorgrond treden.

Renaat Vandevelde

Leeftijdsdiscriminatie in de politiek? Niet enkel een zaak van statutaire leeftijdsgrenzen.

”

Vooreerst is er de rol van de participatie. Het adagio 'de kiezer beslist' is slechts een gedeeltelijke waarheid. Het zijn de politieke partijen (de respectieve partijbureaus) die kandidaten voordragen en de samenstelling van

de kieslijsten bepalen. Vervolgens moet de kiezer zijn of haar stem kanaliseren binnen het aanbod van de politieke partijen (Dewachter, 1992). Ondanks de halvering van de lijststem geven de plaatsen bovenaan de lijst nog steeds een grotere kans op verkiezing (Fiers & Noppe, 2003). Concreet vertaald, in welke mate verschijnen ouderen op verkiesbare plaatsen op de kieslijsten? Volgende tabel heeft betrekking op het Vlaams en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

Renaat Vandevelde

Leeftijdscriminatie kan ook in een meer impliciete gedaante op de voorgrond treden.

”

worden dan op basis van (vaak ten onrechte bestaande) veralgemeningen ondergebracht in een categorie waaraan men bepaalde negatieve kenmerken toeschrijft. De werkelijke capaciteiten van de meerderheid van de ouderen zijn dan niet langer

van tel.

Dat stereotiepe beeld leeft onder meer bij de politici zelf. Wat te denken van volgend citaat van Patrick Dewael uit zijn 'Kleurennota': "Door de aanzienlijke vergrijzing van de

	176 'verkiesbare' plaatsen		1.012 'niet-verkiesbare' plaatsen	
	Fi	%	Fi	%
21 tot 30 jaar	12	6,8	150	14,8
31 tot 40 jaar	44	25,0	253	25,0
41 tot 50 jaar	71	40,3	316	31,2
51 tot 60 jaar	41	23,3	191	18,9
60-plussers	8	4,5	102	10,1
Totaal	176	100,0	1.012	100,0

Bron: Fiers, S. & Noppe, J., 2003, p. 4

Uit deze tabel blijkt duidelijk dat twintigers en 60-plussers op de verkiesbare plaatsen ondervertegenwoordigd zijn. Het zijn voornamelijk de veertigers en de vijftigers die een grotere kans maken om op een verkiesbare plaats terecht te komen. Het afschaffen van statutaire leeftijdsgrenzen *an sich* is dus geen garantie dat ouderen een plaats op het politiek halfgrond zullen veroveren.

Ouderen die zich opnieuw willen integreren in het politieke leven, vinden op hun weg meerdere drempels. Ook de negatieve beeldvorming speelt ouderen duidelijk parten. Zij

bevolking kan de maatschappelijke dynamiek grondig afgeremd worden." En ook de media dragen bij tot die negatieve stereotypering. En verder, welke strategieën hanteren de politieke partijen ten aanzien van de media? De vierde macht als strategie?

Want... de (beeldvorming van de, ook oudere!) kiezer beslist. Welke ouderen vinden vervolgens de weg naar het parlement? Hier volgt een tabel van de vijftien oudste verkozenen bij de parlementsverkiezingen van 18 mei 2003. Wat valt op? Voornamelijk gevestigde waarden enerzijds en kandidaten die

zich gesteund wisten door heel wat media-aandacht anderzijds en/of beide. En wat de aanwezigheid van 65-plussers betreft: toen waren ze nog met twee...

Naam	Partij	Geboorteaar
Van Grembergen Paul	SP.a-Spirit	1937
De Croo Herman	VLD	1937
Leduc Jeannine	VLD	1939
Nimmegeers Staf	SP.a-Spirit	1940
Cortois Willy	VLD	1941
Schouppe Etienne	CD&V	1942
Vandenbergh Hugo	CD&V	1942
Verreycken Wim	Vlaams Blok	1943
Kelchtermans Theo	CD&V	1943
Neel Staf	Vlaams Blok	1944
Van Den Broeck Jaak	Vlaams Blok	1944
Lano Pierre	VLD	1944
Neyts Annemie	VLD	1944
Pieters Maria	CD&V	1945
Tant Paul	CD&V	1945

Bron: Noppe, J. & Fiers, S.,
Afdeling Politologie KU Leuven

GEEN KROKODILLEN

Volwaardig deelnemen aan het maatschappelijk gebeuren is een recht voor iedereen, ongeacht de leeftijd. De politiek is op zijn zachtst gezegd in een paradoxale situatie aanbeland: het aandeel ouderen in de bevolking neemt toe, het aantal oudere politieke mandatarissen neemt af.

De politiek lijkt zich hiervan bewust. Maar de huidige politieke constellatie richt voornamelijk haar pijlen op vernieuwing en verjonging. Terecht, want ook jongeren zijn afwezig in de poli-

tieke echelons. Maar vernieuwing en verjonging worden al te makkelijk met mekaar verzeeld. Kan vernieuwing ook niet betekenen dat ouderen met ervaring in andere maatschappelijke domeinen kansen worden aangereikt om op latere leeftijd een politiek mandaat uit te oefenen? En omgekeerd, kunnen politici die al lang een politiek mandaat bekleden ertoe aangezet worden elders in de samenleving hun talenten te etaleren? Makkelijker gezegd dan gedaan. De professionalisering van het politiek mandaat lijkt een dergelijke beweging alvast niet gunstig gezind. De huidige oudere politici zijn beroeps politici en op hen rust de druk uit de politiek te stappen. En diegenen die kunnen intreden, ontberen op hun beurt ervaring en kennis. Nochtans, minder professionalisering en meer mobiliteit tussen politiek en samenleving: het zou de politieke besluitvorming ten goede kunnen komen (Geeroms, 2000).

Leeftijdscriminatie in de politiek? Niet enkel een zaak van statutaire leeftijdsgrenzen binnen de politieke partijen. Er zijn ook meer impliciete strategieën en verwachtingen die de politieke vervreemding van de oudere kunnen bewerkstelligen. De behandeling van deze vraagstelling is geenszins een pleidooi voor méér krokodillen: oudere doorgewinterde beroeps politici die veel macht hebben weten te verwerven. Maar het is ook geen roep naar oudere politici die het ouderenbelang laten primeren op de samenleving. Ondanks de maatschappelijke beeldvorming zijn ouderen in vele gevallen competente wezens met specifieke mogelijkheden en beperkingen. Een samenleving die zichzelf democratisch noemt, moet gelijke kansen aanreiken, ongeacht geslacht, etniciteit, ras, handicap of leeftijd. Op

Renaat Vandevelde

In het begin van de jaren '90 werd de afwezigheid van ouderen op politiek vlak fel bekritiseerd.

”

geluk, zelfontplooiing, welvaart, sociale bescherming, gezondheidszorg, huisvesting, mobiliteit. En *last but not least*: op het vlak van de politieke besluitvorming.

BRONNEN

Cumming, E. & Henry, W. (1961), *Growing Old. The process of desengagement*. New York, Basic Books.

Dewachter, W. (1992), *Besluitvorming in politiek België*. Leuven, Acco.

Geeroms, J. (2000), Gemiste kans: WOW. In: *De gids op maatschappelijk gebied*, 2000/3, pp. 62-64.

Geeroms, J. (2001), *Tussen panter en krokodil*. Lezing KBG-conferentie ouderen en politiek, Vlaams parlement, 28 november 2001, 6 p.

Geerts, C. & Messelis E. (2000), De maatschappelijke participatie van ouderen: you ain't see nothing yet. In: *Een samenleving voor alle leef-tijden: 21 aandachtspunten voor de 21ste eeuw*, Referatenboek van de slotconferentie Internationaal Jaar van de Ouderen. Gent, ICC, 18 april 2000, pp. 159-169.

Huyse, L. (1986), *De gewapende vrede*. Leuven, Kritak.

Noppe, J. & Fiers, S. (2003), *Het profiel van de kandidaten op de lijsten bij de parlementsverkiezingen van 18 mei 2003. 15 mei 2003*, Afdeling Politologie KU Leuven.

Smeets, R. (1994), *Ouderen en politiek*. Leuven, Davidsfonds.

Tijssen, P. (2003), Zoals de jongen zingen, zo piepen de ouden? Over de politiek-sociologische kloof tussen jong en oud. In: Swyngedouw, M. (2003), *De kiezer heeft zijn redenen. 13 juni 1999 en de politieke opvattingen van Vamingen*. Leuven, Acco, pp. 73-94.

Truyers, J. (1994), Formele beleidsparticipatie van Ouderen. In: *Ouderen & solidariteit. Maams Welzijnscongres 1993*. Zaventem, Kluwer Editorial, pp. 539-544.

Van Den Heuvel, B. (2001), *Ouderen en/in de politiek: naar een politiek voor alle leeftijden*. Postacademisch vormingsprogramma: Ouderenrechten in de 21ste eeuw, Leuven, 26 november 2001, 58 p.

OOK (2000), *Beleidsparticipatie van ouderen in Maanderen*. Interne nota, Brussel, 17 p.

www.lbl.nl

Renaat Vandevelde

In een halve eeuw zijn 65-plussers parlementair mond-dood gemaakt.

”

(1) In deze bijdrage wordt de deelname aan het politieke leven geïnterpreteerd in enge zin. We staan voornamelijk stil bij de parlementaire aan- of afwezigheid van ouderen.